

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Naročnina četrletno 15 din

za pol leta 30 din

za vse leto 60 din

Posamezne številke 1.50 din

V z a m e j s t v o celoletna naročnina 90 din

Ljubljana, 10. februarja 1939.

Upravištvo: Ljubljana, Tyrševa cesta 17

Poštočkovni račun:

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo

Oglasi po tarifu

Tiska Zadruga tiskarna (M. Blejec) v Ljubljani

Ali so naravne osnove slovenstva ogražane?

5.

Populacijsko vprašanje v luči posebnih slovenskih

Naglo padanje našega naravnega prirastka v zadnjih letih se ne da pojasniti zgolj z domnevo, da nas je pač močnejše zajel val civilizacije s svojimi kvarnimi vplivi in nasledki. V veliki meri je pri tem soodločala gospodarska stiska in spremeljavajoči jo pojavi. Mesta kažejo povsod padajočo tendenco rodnosti in bi počasi izumrla, če bi ne bilo dotoka ljudi iz podeželja. Vendar lahko gospodarska konjunktura in populacijska politika ta proces zavirata ali celo začasno ustavita, pri nas pa sta gospodarska stiska in splošno obubožanje ta razvoj še pospešili. To velja morda še v večji meri za nekatere naše industrijske okraje. Brezposelnost, znižanje mezd, slabe plače nameščenec, visoke cene vsakdanjih potrebščin morajo nujno poslabšati pogoje za ustanovitev in preživljanje družin. Ko ugotavljamo izgube našega narodnega premoženja zaradi odtokanja donosa nestetih davčnih virov v razne osrednje blagajne, radi pozabljamo na težke milijonske zgube našega narodnega premoženja zaradi krčenja mezd, odpušcanja delavstva (n. pr. v središču naše promovne industrije), zaradi varčevanja pri izdatkih za nove namestitve pri železnici, pošti, financii in drugih državnih uradih.

Razen mesta kažejo najmanjši naravni prirastek okoliške občine in industrializirani okraji, kjer se pač v večji meri pojavljajo tisti vzroki, ki povsod neugodno vplivajo na rodno moč mestnega prebivalstva. Največji naravni prirastek pa imajo še vedno kmečki okraji in občine. Brez tega prirastka bi slovenski rod v današnjih razmerah začel kmalu izumirati. Vendar imamo zraven kmečkih okrajev in občin, ki še danes presegajo po svoji rodnosti državno povprečje, že tudi take, ki kažejo očitno nazadovanje rojstev, tako da lahko ugotovimo, da se padanje rojstev tudi pri popolnoma kmečkih okrajih ne bo ustavilo. Bela Krajina in Zgornja Savinjska dolina pričata za to trditev.

Če se tudi sprijaznimo z mislijo, da je počasno padanje rodnosti iz predvojne višine neogibno, pa nas mora razmeroma hitro nazadovanje števila rojstev v nekaterih kmečkih predelih slovenske zemlje resno vznemiriti. Ali to pomeni, da usiha življenjska moč našega kmečkega rodu, ali pa, da beži naš kmečki človek z grude pred težkim delom v ugodnejše službe, in slovenski kmet polagoma opušča obdelovanje skope zemlje ter si išče lažjega kruha?

Vprašanje telesnega zdravja in življenjske moči kmečkega ljudstva je za Slovence vprašanje arodnega obstoja. Vedno se še preživlja dobrih 60 odstotkov slovenskega naroda s pretežno kmečkim delom. Zato moramo takim vprašanjem z vso resnostjo do dna in se dokopati do jasnega spoznanja čisto posebnega položaja, v katerem se Slovenci nahajamo.

4.

Premalo zemlje.

Slovenska zemlja je preoblastena. S tem usodnim dejstvom maramo računati. Prenaselitev naše zemlje je zlo, vendar se imamo njej zahvaliti, da je nas Slovencev še dober milijono v dravski banovini. Dve tretjini naših kmečkih posestev stá premajhni, da bi dostojno preživljali kmečko družino, dve tretjini našega kmečkega ljudstva morata iskati še drugega zaslužka, ali pa mora znižati življenjsko raven na stopnjo, ki jo civiliziran človek trajno ne prenaša. Malo je v Evropi dežel, kjer bi bila kmečka zemlja tako razkosana, menda nikjer pa ne pride povprečno na eno družino tako malo obdelane zemlje. Vrh tega naša zemlja ni preveč rodovitna. Kaj sledi iz teh ugotovitev?

Pravi čudež je, da na tako skopo odmerjeni zemlji živi toliko ljudstva; da je naravni prirastek pri tem bornem in težkem življenju še raz-

meroma tako visok in to pri ljudstvu, kjer skoraj ni hiše brez časopisa in knjige in kjer vsak tretji človek govori dva ali celo tri jezike in ima nekaj stikov s svetom. Pravi čudež je, da se ni že prej pojavilo pri tem ljudstvu prizadevanje po omejitvi zaroda. Ali smo si dovolj svesti, koliko odpovedi zahteva življenje ob takih pogojih in razmerah od kmečkega človeka? Prav v vsakem pogledu se mora omejiti in se odpovedati skoraj vsem dobrotam, ki jih danes civiliziran človek drugod ima kot po sebi umevno, če hoče na tej zemlji vztrajati in noče propasti. Omejiti se mora glede prehrane, stanovanja, obleke, higienskih zahtev na najnujnejše, garati mora od zore do mraka brez počitka in zadovoljiti se mora z najskromnejšim življenjem, kar vse priča o čudoviti življenjski voji in žilavosti, o izredni delavnosti in skromnosti ter silni navezanosti na zemljo. Nikjer ne najdemo med civiliziranimi narodi v enako težkih razmerah toliko potomstva kot pri nas. Če ima naš človek količkaj mogočnosti, da si ustanovi svojo družino in jo za sili preživi, bo ostal doma. Slovenske gorice na primer imajo še danes več naravnega prirastka v odtisočkih, kakor ga izkazuje naša država, ki je vendar v tem oziru med prvimi v Evropi. Razmeroma mnogo je tam majhnih posestev, in obstoj vinčarij omogoča mnogim ljudem brez lastnega posestva, da si ustanovijo svoje družinsko ognjišče, bodi da je njihovo življenje še tako borno in težavno. Spričo takih dejstev ne moremo govoriti o pojemajoči življenjski moči našega kmečkega ljudstva, kvečjemu čuditi se moramo, da imamo še toliko zaroda in da ni beg z grude večji kakor je danes.

5.

Kako živi kmet.

Nespametno pa bi bilo, vdajati se umišljavi, da bo vedno tako ostalo, tudi če se sedanje življenjske razmere ne spremenijo na bolje. To so kratkovidni ljudje, ki iz nekih primerov drugod, kjer kmečki stan na izredno dobri in bogati zemlji v svoji rodnosti nazaduje, sklepajo, da siromaščina pospešuje telesno odpornost in rodnost ljudstva. Danes imamo po zaslugi nekaterih vnetih raziskovalcev naših kmečkih razmer dovolj tehtnih statističnih podatkov, da si lahko ustvarimo kolikor toliko zanesljivo sliko o življenjskem položaju, gospodarskih, stanovanjskih, prehranjevalnih in zdravstvenih razmer našega podeželskega ljudstva.* Ta statistika nam pravi, da so obširni predeli naše slovenske domovine, kjer kruh ne spada k vsakdanji hrani, kjer kmečki otroci zaradi slabe prehrane in prezgodnjega težkega dela v telesnem razvoju zaostajajo za našim mestnim in delavskim otrokom, kjer morajo nedorastli otroci nadomestovati posle, ki jih kmet ne more več najeti. Te statistike pričajo o vzrokih velike umrljivosti dojenčkov, o nezadostnem varstvu mater, o nemogočnosti, da bi si ljudje poiskali drago zdravniško pomoč in še o marsičem, kar korenito ometuje bajke o romantiki življenja na kmetih. Nedorodnost je, na eni strani skrbeti za šolanje otrok, na drugi strani pa zahtevati, da bi se kmet odpovedal vsem ugodnostim, ki so civiliziranemu evropskemu človeku vsakdanja potreba. Trajno naše ljudstvo teh razmer ne bo prenašalo. Iskalo bo izhoda, kjer koli že.

6.

Socialno vprašanje slovenske vasi.

Zato stopa vprašanje naše vasi v ospredje vseh naših skrbi. Nikjer ni kmečko vprašanje za prihodnost naroda bolj važno, ko pri nas, a tudi nikjer tako težavno in zapleteno. Ko govorimo o našem kmečkem ljudstvu, imamo dostikrat v mi-

* Opozorjam tu samo na publikacije Higienškega zavoda in Socialnoekonomskega instituta in na raziskovanja dr. I. Pirca, F. Uratnika in Vinka Mžderendorferja, čegar »Slovenska vas na Dolenjskem« je svojevrstno delo.

slih samo našega gruntarja, kmeta s srednjo in veliko kmetijo, tisto plast kmečkega ljudstva, ki ima toliko zemlje, da bi ob nekih pogojih, ki bi jih bilo treba ustvariti, lahko na njej dostojno živel. A danes ne gre samo za reševanje tega dela našega kmečkega ljudstva, gre za množico našega kmečkega proletariata, za to, da damo temu mogočost življenjskega obstanka doma, da mu na naši prenaseljeni zemlji damo mogočost zaslužka in dostojnega preživljanja. Gospodarska pomoč našemu srednjemu in večjemu kmetu še ni dovolj. Našega vprašanja še ne bomo dokončno rešili zgolj z racionalizacijo našega kmetijstva, z dvigom cen naših glavnih kmetijskih pridelkov, z organizacijo trga, izločitvijo prekupčevalcev, s premijami, podporami in podobnim. Vse to še ne zadostuje. S parcelacijo naše zemlje in njeno preoblastenostjo moramo računati kot s trdim dejstvom. Misliti moramo tudi na usodo najštevilnejšega sloja našega kmečkega ljudstva, na množico majhnih posestnikov, kočarjev, ki imajo premalo zemlje, da bi pri današnji usmeritvi kmetijske proizvodnje mogli brez drugega zaslužka živeti. Misliti moramo na to, da temu našemu kmečkemu proletariatu, ki predstavlja večino našega kmečkega ljudstva, ustvarimo na en ali drug način življenjsko mogočost doma. Če tega vprašanja ne rešimo, ne bo mihče ustavil številčnega nazadovanja našega podeželskega ljudstva.

7.

Po kateri poti?

Velika in težka naloga se nam tu stavlja. Le po dobro premišljenem, velikopoteznem načrtu se da rešiti. Vsi bodo morali sodelovati, ki jim je pri srcu prihodnost našega naroda: politiki, gospodarstveniki, agronomi, zdravniki, vzgojitelji, znanstveniki; vso našo gospodarsko, trgovsko, prometno, socialno, prosvetno politiko bo treba uravnati v to smer. Napraviti bo treba načrte za dolgo dobo ne le za vso banovino, ampak za vsak predel slovenske zemlje posebej. Misliti bo treba na uvajanje in pospeševanje novih panog kmetijske proizvodnje, na specializacijo kultur z ozirom na dane naravne in delovne pogoje, za uvajanje in pospeševanje domače industrije, na ustvaritev krajevnim pogojem ustrezajočih industrijskih podjetij. Vse ljudsko vzgojstvo in strokovno šolstvo se mora postaviti v službo velikih skupnih narodnih ciljev. Tudi naša univerza mora prispevati svoj delež — zlasti z uvajanjem akademске mladine v spoznavanje naše zemlje in našega človeka. Poseben institut bi se moral posvetiti tej nalogi. Naše zdravnike, tehnike, arhitekte čaka hvaležno delo pri velikopoteznem ozdravljanju slovenske vasi. Vse resno slovensko razumništvo bi se moralo zavedati svoje dolžnosti, da sodeluje pri reševanju našega velikega življenjskega vprašanja.

8.

Treba ustvariti najprej pogoje.

Za resno lotevanje takega velikega načrtnega dela je treba nekih pogojev. Priznati moramo, da najvažnejši danes niso dani. Če dosedanje delo v tej smeri ni imelo preveč vidnih uspehov, če smo v zadnjih dvajsetih letih mnogo zamudili, marsikje celo nazadovali, ni to krivda naših oblasti in naših javnih činiteljev. Resno, načrtno in uspešno reševanje naših velikih življenjskih vprašanj je mogoče le, če je odločilna beseda in tudi odgovornost pri nas samih, če imamo v rokah vsa finančna sredstva in vse mogočnosti, da urejamo svoje življenje po lastni sprevidnosti, če smo sami gospodarji na svoji zemlji in sami odločamo o vseh zadevah, ki so bitno naše. Ni mogoče, da bi nekdo od zunaj urejeval naše življenje, pa če bi imel najboljšo voljo. Z drobtinami nam danes ni pomagano, dovolj in vse preveč smo že zamudili. Hudo nam bo, zamujeno vsaj deloma popraviti in najti v obubožani zemlji sredstva za izvedbo naših načrtov. Z odlaganjem pa postaja zlo še hujše. Zato se nam naše vprašanje danes ne stavlja v prvi vrsti kot gospodarsko ali moralno ali socialno, ampak kot politično. Zavedajmo se tega in

izvajajmo iz te zavesti pravilne zaključke, M.

Ob Stojadinovičevem odhodu

Za človeka, ki motri naše politično življenje, so zanimive in poučne politične vzpodbude ob jugoslovenskih nacionalnih oblastnikih. Od Živkovića čez Jevtija in do Stojadinovića vodi ena ravna črta. Vsi so vladali vsaj h koncu dejansko zoper voljo večine Slovencev in Hrvatov, pa tudi večine srbskega ljudstva. Vsi so čutili, da je zaradi tega njih politični položaj majav. Zato so se hoteli vsi dati nekakšno pooblastilo v tako imenovanih svobodnih volitvah. Živković je v ta namen potuhtal volivni zakon, ki si je z njim dal »soglasno« potrditi »neomajno« ljudsko zaupanje vanj, in osnoval si je milijonsko stranko prav tako »neomajnih« pripadnikov. Vsi vemo, kako hitro po volitvah je skopnela njegova slava. Druge državne volitve je vodil Jevtić. Vodil jih je seveda po Živkovičevem volilnem zakonu in je — seveda! — dobil »velikansko« večino. Komaj pa je to svojo velikansko večino dobro preštel, dva meseca po sijajni zmagi in po »svobodno« izražnem ljudskem zaupanju, je moral iti tudi on. In vsi tisti, ki jih je dal voliti kot narodne poslance in ki so mu morali celo pismeno obljubiti večno zvestobo na vladi in brez vlade in pod vlado, so se tako hiteli prerivati okoli novih oblastnikov, da mu še v roku za slovo niso utegnili seči.

Prišel je Stojadinović. Nekateri so upali, da se je iz zgodovine obeh svojih prednikov česa naučil in da bo znal, poslovni človek, gledati pravilno na politične resničnosti. Bilo je tudi obljuba, da nič koliko. Prihajale so kakor v aprilskih plohah. Svoboda tiska in besede in združevanja, samouprave v neverjetni širokosti, sporazum s Hrvati. Tako se mu je mudilo z njimi, da se mu je še delo v skupščini zdelo vse prepočasno za njegove imenitne načrte in namene. Zato si je dal že kar v prvem preračunskem zakonu pooblastila za spremembo volilnega in tiskovnega in zborovalnega zakona. Sicer so bili tisti, ki so poznali Stojadinovićevo čaršijsko, torej centralistično miselnost, skeptični. Niso pričakovali kdove kakšnih globokosežnih sprememb. Ali vendar, da so imela vsa tista pooblastila in vse obljube edini namen, natrest iljudem peska v oči in vladati po starih načinih, tega le niso pričakovali. Res se je marsikomu čudno zdelo, da je zapadlo pooblastilo prvega preračunskega zakona, da je zapadlo drugo, da je zapadlo celo tretje. Ali vsaj do novih volitev pa tako so mislili, bodo le prišli ti zakoni, kakršni že pač bodo.

Danes se lahko reče, da Stojadinović že takoj takrat, ko si je dal izglasovati prvo pooblastilo, ni imel namena, dati zakone, ki bi zagotovili državljanske svoboščine. Svoboda besede in tiska, svobodne volitve, to vse so stvari, katerih njegovi politični načini in načrti ne bi bili prenesli. A njih obetanje je bilo imenitno sredstvo, vzdrževati ljudi v neki politični napetosti in s tem zadrževati njihovo nevoljo in odpornost, ki bi bili gotovo že zdavnaj in z veliko silo udarili na dan, če bi bilo ljudstvo poznalo Stojadinovićeve politične načrte in namene. In tako je Stojadinović z neprestanimi obeti uspanjeval ljudsko čuječnost in vodil državno politiko po starih centralističnih načinih, le da še z mnogo večjim uspehom. Da navedemo en sam primer: v teh treh letih vladanja se mu je posrečilo centralizirati v raznih fondih več denarja v Beogradu, kakor vsem prejšnjim vladam v vseh prejšnjih 17 letih. In vsi vemo, da tudi prejšnji režimi niso bili tako od muh, kar se tiče uvajanja centralizma, saj so bile zraven same preskušene edinstvene glave kakor

Žerjav, Kramer, Pašić, Uzunović, Živković, Srškić, Jevtić. Toda vse te je posekal Stojadinović v kratki dobi, tako po vrhu, smehljaše, mimogrede, o demokraciji in samoupravah govoreč. In ker je prav pred kratkim, celo v Ljubljani pred volitvami, napovedoval široke samouprave, si lahko mislimo, kakšni velikanski centralistični načrti so mu še vse rojili po glavi.

Stojadinovićev javno razglašeni program je bil torej, da se bo sporazumel s Hrvati, ko se bodo »pomirile strasti«. Dotlej bo pa vladal po svoji volji in glavi. Vladal je pa tako in tudi hotel je vladati tako, da je razburjenje zlasti med Hrvati samo raslo. In tako bi se mu po njegovem mnenju sploh ne bilo nikoli treba sporazumevati s Hrvati. In zmeraj bi lahko vladal avtoritarno. To pa je bil njegov tajni, osebni program, ki se je iz razumljivih razlogov kril s željami vseh tistih, ki niso marali pravega demokratičnega življenja, ki so iz hegemonističnih, pa tudi po večini še vse bolj tvornih razlogov hoteli, da ostane pri dosedanjem zapostavljanju Hrvatov in Slovencev.

Da ni bil Stojadinović dorasel svoji nalogi, nalogi pravega jugoslovanskega državnika, dokazuje najbolj dejstvo, da ni za vsega tri in polletnega vladanja niti rešil niti poskusil rešiti naše osnovno državno vprašanje, ki se po navadi označuje kot hrvaško, ki pa obsega v resnici preustroj, vsega našega državnega življenja.

Tako Hrvatje kakor Slovenci so nešteto krat in na ves glas povedali, kaj hočejo in kaj se mora zgoditi, da bodo zadovoljni: popolno samoupravo v vseh lastnih zadevah, ki jih pač oni sami najbolje poznajo in ki jih zato nihče izven njih ne more opravljati tako pravilno in dobro, ker jih pač tudi natančno poznati ne more. A zmeraj so tudi poudarjali, da se dolžnostim do celote ne mislijo izmikati — ob popolni enakopravnosti seveda.

Pri tem je moralo postati za vsakega resnega državnika še nekaj drugega očitno: da ne bodo Hrvatje, in seveda tudi Slovenci ne, nikoli odstopili od teh zahtev. Zlasti hrvaški odpor, ki je z leti samo naraščal, je moral slehernega utrditi v tem prepričanju.

Vse te stvari so bile in so splošno znane. In tudi povprečnik je moral in mogel izvajati iz njih samo dvoje: ali sporazum na njihovi osnovi ali pa trajna nezadovoljnost dveh državnih narodov izmed treh in s tem slabitev države.

Vsega tega se je tudi Stojadinović zavedal in moral zavedati. Saj je vendar samo zaradi tega prišel lpo Jevtičevemu padcu na površje, da reši hrvaško vprašanje, to se pravi vprašanje državne preureditve. Ob svojem nastopu je tudi obetal, da to stori.

Da pa ni imel Stojadinović od vsega začetka drugega namena, kakor gnati centralizem do konca in s tem podaljševati svoje samozvano poslanstvo, da mu torej še na misel ni prišlo, dati res svobodo besede in tiska, že celo pa ne kako resnično samoupravo, dokazujejo najbolj razlogi, s katerimi je opravičeval odlašanje. Kajti samo zato da teh zakonov ni uveljavil takoj, ker je hotel, da se prej pomirijo strasti in napetosti. In vladal je dalje po centralističnem kopitu. Delal je tako, čeprav je vedel, da je ravno centralizem pravi in edini vzrok vse te napetosti in nezadovoljnosti. Delal je tako, četudi je vsak dan lahko videl in opazoval kako ta napetost in razburjenost,

jevo stropno sliko »Marija in sv. Frančišek« iz Gorican. To sliko, ki visi sedaj na severni steni sedanje »baročne dvorane«, sem namenil za strop »dvorane slovenskih madon«. S stropa bi bilo treba zbiti sedanjo stukaturu proč in napraviti na njem nov stucco, podoben kakor je narejen v kapeli v Goricanah, kjer je ta slika prej bila. Ker umetnine, ki sem jih namenil za to dvorano kot poglavitne, niso v rokah spekulantov, si ne morem kaj, da jih ne bi določeno navedel, ker upam, da stvari s tem ne bo škodoval. Velike slovenske baročne madone: 1. Jelovškova »Sveta družina« (267 cm × 150 cm); 2. Mecingerjeva »Immaculata« iz Brežic (207 cm × 155 cm); 3. Cebejeva »Assunta« iz Koparja (288 cm × 195 cm) in 4. Bergantova »Marijina zaroka« (220 cm × 150 cm), če ni to vseeno Cebejevo delo — bi visele kot pendanti na straneh vrav na prečnih stenah te dvorane. Nad njimi bi gospodovala na stropu velika Mecingerjeva kompozicija »Marija in sv. Frančišek« iz Gorican, ki predstavlja prizor, ko sprejema Marija sv. Frančiška v nebesih. Prej omenjene štiri slike predstavljajo nekako glavne prizore iz Marijinega življenja na zemlji: »Immaculata« polna poezije spomladanske noči (zdi se mi to najbolj občutena Mecingerjeva umetnina!), potem »Zaroka Marije«, nato »Sveta družina« (Marija kot ljubica mati božja!) ter »Vnebovzetje Marije« (Assunta), ko se Marija poslavlja od zemeljskih dolin, in na stropu Marija v nebeskih višinah! Velikost in kolorit teh slik se ujemata, prav kakor bi se nalašč domenili slovenski baročni mojstri, da bodo

Modno blago

Nogavice, rokavice, vsakovrstno damsko in moško perilo, žepni robci, brisače, ščetke, krojaške in šiviljske potrebščine kupite

n a j u g o d n e j e p r i

Petelinc, Ljubljana

ob vodi, blizu Prešernovega spomenika

ki je pod prvim vtiskom njegovih obljub za hip popustila, huje in huje narašča. Centraliziral je dalje, četudi je vedel, da s tem Hrvatce in zavedne Slovence bolj in bolj odbija, in četudi je moral spričo tega vedeti, da se s takim ravnanjem oddaljuje ne samo od sporazuma, ampak tudi od vsake mogočnosti sporazuma. Govoril je seveda o sporazumu s Hrvati, toda natančno na isti podstavi, na kateri so stali prej Živković in Srškić in Jevtić in drugi, le da je bila ta podstava še precej poslabšana z novimi centralističnimi deli in dejanji. In ko so Hrvatje povedali, v čem je zlo in kaj hočejo, je odgovoril cinično, da se hoče »sporazumeti« samo na način, ki je njemu všeč, to je na osnovi centralizma, ki mu je sicer res rekel materializem, kateremu so prav tako dejali tudi JNS in vsi drugi centralisti.

Kajti tudi to je posebnost in obenem dokaz neodkrita igre naših jugoslovenov in ni ga centralista med nami, ki bi ne bil zoper centralizem — v besedah!

»Hrvatski dnevnik« pravi, da je Stojadinovićev padec zbudil med Hrvati razumljivo zadovoljnost. Mislimo, da niso zadovoljni samo Hrvatje, čeprav jim gre pri Stojadinovičevem padcu brez dvoma poglavitna zasluga. Prav tako smo si tudi Slovenci oddahnili ob njegovem odhodu. Ne bomo pozabili vseh tistih številnih in obilnih poukov, ki so prav za njegove vlade zadele Slovenijo v najvišji meri. In pri tem se bomo zmeraj spominjali zlasti njegove izjave dvema ubežnikoma iz JNS, ki smo jo v našem listu že zapisali. Zagotovil jima je namreč, da se njegov program od programa JNS prav nič ne loči, ločijo ga zgolj osebe od te stranke!

P otem, ko je bil na vladi že dobra tri leta, na vladi, na katero je prišel kot oznanjevalec nove politike sporazuma in demokracije, potem ko je tri leta sam razglašal, da oznanja novo politično vero, pa postavi vse skupaj na laž, češ, saj je vse po starem, smo neke osebe sem moral ziniti proč, ker so mi bile v napotilo!

Res, sodbo sebi je Stojadinović s temi besedami sam izrekel!

Stojadinović pa ne samo, da ni napravil niti enega koraka, da bi rešil hrvaško in slovensko vprašanje, ampak s pospešeno centralizacijo se je od rešitve tega vprašanja samo oddaljeval. Po treh in pol letih vladanja, po nešteti zagotovilih, izjavah in obljubah ni vedel Stojadinović drugega, kakor da je po volitvah v svojih listih slovesno

Dr. Jos. Regali:

Ob dvajsetletnici slovenske „Narodne galerije“

(Nadaljevanje.)

Za drugo baročno dvorano iz 18. stoletja, to je zadnjo malo dvorano nad glavno vežo, sem namenil 15 slik. Ta dvorana, ki naj bi se imenovala »dvorana slovenskih madon«, bi naj bila najbolj reprezentativni prostor v slovenski »Narodni galeriji«, ne le zato, ker bi naj bila obešena v nji dela, ki predstavljajo vrhunec slovenskega baroka, ampak tudi zato, ker je to dvorano tudi arhitektonsko mogoče najbolj reprezentativno prirediti, tako imenitno kakor noben drug prostor v »Narodnem domu«. Še danes me zaboli, če pomislim na to, da ta dvorana ni bila že pred šestimi leti določena za baročno slikarijo in da ni bila zanj tudi na zunaj prirejena in niso bile pridobljene z vso silo umetnine, ki bi spadale vanjo. »Dvorana slovenskih madon« bi bila naravnost osnovna melodija slovenskega baroka, ki bi zvenela obiskovalcu »Narodne galerije« trajno v duši, izvedenemu kakor preprostemu človeku, inbi bila glavni poudarek vse galerijske zbirke, kakor bi bil na nasprotnem koncu oddelek za impresionizem. Po mojem načrtu sta bili za to dvorano že na razpolago 1 Mecingerjeva in 1 Cebejeva slika, vse ostalo bi bilo pa treba šele pridobiti. Medtem pa je »Narodna galerija« pridobila veliko Mecinger-

ustvarili »dvorano slovenskih madon«! Nič muzejskega ne bi bilo v ti dvorani. »Dvorana slovenskih madon« bi bila kapela in obenem galerija, polna velike noblese! Če bi samo to dvorano tako uredili, bi bilo to delo »aere perennis«! Današnji dan pa še ni »dvorane slovenskih madon« in Bog ve, če jo bomo kdaj doživeli! Predlagal sem za to dvorano potem še dve veliki Rembovi mitološki ali pa biblični sliki, široki po 4 metre, ki so v zamejstvu in bi se jih bilo dalo najbrž pred leti dobiti, ker ima tisti lastnik skupaj štiri take slike Radovljčana Franca Karla Remba, in je bilo zato upati, da bi vsaj dve odstopil na kakšen način. Rembovi sliki bi viseli v »dvorani slovenskih madon« ob obeh straneh vrat iz hodnika vrh glavne stopnišča. Namenil sem za to še dvorano zraven 2. znanih Mecingerjevih posvetnik slik, ki sicer nimata posebno velike umetnostne vrednosti, sta pa edini znani Mecingerjevi posvetni sliki, še dve veliki Mecingerjevi sliki iz neke cerkve na Gorenjskem, ki imata pa visoko umetnostno kakovost, ter nekaj manjših Mecingerjevih stvari iz Gorican, oziroma nekaj manjših Rembovih slik iz neke galerije v Gradcu, ki bi bile obešene na stebrih, ki so med okni te dvorane, oziroma bi jih porabili kot sopraporti. Za pridobitev tistih slik, ki so manjkale za to dvorano in ki bi jih ne bilo na noben način dobiti v dar, na posodo ali za to, da bi dala narediti »Narodna galerija« posnetke in jih zamenjala za izvirnike, sem preračunal 80.000 dinarjev.

(Dalje prihodnjič.)

obnovil edinstveni nauk jugoslovenov, prav tisti nauk, zaradi katerega je hrvaško vprašanje v današnjem smislu sploh nastalo in dobilo sedanjost. S tem pa je zahteval, kakor pravilno ugotavlja »Hrvatski dnevnik«, kapitulacijo Hrvatov. Da je to storil, potem ko so se Hrvati ob decembrskih volitvah tako enodušno strnili v boju za svoje pravice, dokazuje ne samo pomanjkanje vsakega psihološkega razumevanja množic in narodov, dokazuje še bolj pomanjkanje tiste politične sprevirnosti, ki je osnovna lastnost vsakega pravega državnika. Vsak bo torej razumel ugotovitve navedenega hrvaškega časnika, da ni nobena druga politika Hrvatov tako globoko žalila, kakor ravno Stojadinovičeva. Kajti če so prejšnji režimi tudi bili zoper Hrvate, eno se jim vendar ne more odreči, da so bile namreč njihove besede v skladu z dejanji. Pri Stojadinoviču pa je bilo ravno narobe: eno je govoril, drugo delal, a kdo ve, kaj je pri tem mislil. Sicer je bila pa Stojadinovičeva moč, kakor ugotavlja »Hrvatski dnevnik« dalje, mnogo manjša, kakor je sam mislil. Kajti ni bilo samo strnjenih 1.560.000 na seznamu dr. Mačka oddanih glasov zoper njega. Razen tega so stali zmeraj v neki razdalji od njega tudi zastopniki mohamedancev in Slovencev, torej zastopniki tisti hvalilcev, ki niso Stojadinoviča nikoli priznavali za svojega voditelja. Že samo pri tem stališču slovenskih in mohamedanskih poslancev je torej ostal Stojadinovič v matematični manjšini, ni imel večine v državi.

Zanimivo je tudi mnenje zunanjega sveta ob Stojadinovičevem odhodu.

Čas važnih odločitev

Kjerkoli odpiramo zemljevide, povsod se nam kažejo boleče točke, na katerih se križajo koristi velikih sil mednarodnega političnega življenja. V Pacifiku gledata Amerika in Avstralija z največjo pozornostjo na gibanje Japonske, ki ne zakriva svojih osvajalnih načrtov za razširitev svojega svetega cesarstva. Združene države Amerike morajo svojo skrb posvečati tudi Južni Ameriki, kjer so nekatere države navezale skoraj vso svojo trgovino z evropskimi državami osi Rim—Berlin. Bogati zakladi surovin Južne Amerike romajo v Evropo, vračajo se industrijski izdelki avtomobilskih, radijskih in drugih tovarov. Z industrijskimi izdelki pa prihaja seveda tudi politični vpliv, na katerega mora Amerika paziti z budnim očesom, da ne izgubi lepega dne svojega dosedanjega vpliva nad južnoameriškimi državami.

Obračun s povojnimi pogodbami.

Medtem ko ograža Japonska koristi Amerike, Avstralije in Anglije na Vzhodu, zbirata njeni zaveznici v Evropi svoje sile, da lepega dne postaneta gospodarici nad poti, ki vodijo iz evropskih matičnih držav h kolonijam v Afriko in Azijo. Države okrog trozveze protikomunističnega pakta že nad tri leta načrtoma osvajajo postojanko za postojanko v mednarodni politiki. Samo na tri točke se ozirimo: Mandžurija, Abesinija, Srednja Evropa. Vsa dosedanja osvajanja so se le bolj od daleč tikala koristi Anglije in Francije. Zato so bili njuni protesti rahli, neresni, izrečeni le v tolažbo manjšim državam, ki so s skrbjo gledale kako se zadnjih šest let ruši povojna mirovna stavba, postavljena na versajsko mirovno pogodbo. Priznati je treba z žalostjo, da se je celostnim državam v razmeroma kratki dobi posrečilo razbiti mednarodna razmerja, ki so se organizirala kot nasledek štiriletnih svetovne vojne. Vzrokov za to je dovolj, pa ni da bi na tem mestu ob njih razglabljali. Dovolj nam naj bo, da s skrbjo gledamo, kako se zaključuje prvi del povojne zgodovine, ki ga označuje razrušitev mirovnih pogodb in razbitje Društva narodov. S padcem Društva narodov je močno zatonilo tudi upanje manjših držav in narodov, da bi jih Anglija in Francija branili in za njihov obstoj kaj pomagali, če niso obenem prizadete prav naravnost tudi njune koristi. Zato je obenem s padcem Društva narodov propadla tudi cela vrsta zavezniških pogodb, s katerimi so se države vezale s svojimi sosedi, da preprečijo nenadne napade na sojo neodvisnost. Tako sta ostali Anglija in Francija v Evropi močno osamljeni.

Osamljeni Anglija in Francija

Tako osamljeni stojita danes te dve demokratični državi v Evropi, ko se pred očmi vznemirjene Evrope pričena drugi del povojne zgodovine: bliža se trenutek, ko se bosta morali Anglija in Francija odločiti, kako bosta branili svoje lastne, lahko rečeno življenjske koristi svojih imperijev. Če so bile doslej na žrtveniku povojnega razkosavanja manjše države in so bile koristi obeh držav samo posredno ogroženi, prihaja sedaj čas neposrednega obračunavanja med Anglijo in Francijo na eni, in Nemčijo in Italijo na drugi strani. Teža mednarodnih zapletov vse zbira sedaj okrog Sredozemskega morja, skozi katero vodijo pota Anglije in Francije do virov njunega bogastva in njune politične moči. Skozi Sredozemlje tečejo žile odvodnice in dovodnice obeh imperijev, in če so prerežane ali zaprte te, potem je

Nemci so bili pač iznenadeni. Stojadinovič je bil pri njih dobro zapisan, saj je prav on najbolj vneto gojil politične in gospodarske zveze z Nemčijo, in bil je med prvimi, ki je pozdravil zasedbo Avstrije. Vendar so Nemci vsaj kolikor toliko zadovoljni zato, ker je prišel za zunanjega ministra v novo vlado dosedanji berlinski poslanik.

Italijanov sprememba ni preveč osupnila. Zdi se jim samoobsebnost, da se naša zunanja politika ne bo spremenila.

Angleški in francoski listi ugotavljajo Stojadinovičevo nepopularnost zaradi teptanja političnih svoboščin. Angleški dnevnik »Daily Telegraph« je celo naravnost zapisal, da je bil sporazum s Hrvati nemogoč, dokler je bil na čelu vlade nespravljivi dr. Stojadinovič. Potrdil je s tem, kar je že davno ugotovila Združena opozicija na sestankih v Garkašiu in Kupincu.

Kratko in malo: ob Stojadinovičevem odhodu je demokratični svet zadovoljen.

Stojadinovič je torej šel, in vsaj po volji slovenskega in hrvaškega, pa tudi srbskega ljudstva se ne povrne več. Ni bilo še zlepa moža, razen morebiti Živkovića, ki bi mu bilo tako poslano na pot, po kateri naj bi bil šel k izvršitvi svoje naloge. In — spet z izjemo Živkovića — ga tudi ni bilo, ki bi bil tako zgrešil cilj. Ne trdimo, da svoj osebni cilj. A gotovo tisti cilj, ki mu je bil od naše politične zgodovine postavljen.

to tudi začetek njihovega konca. Obstoj in razvoj obeh imperialnih sil je odvisen potem popolnoma od dobre volje novih gospodarjev, Sredozemlja.

Oblaki nad Sredozemljem.

Ob bregovih Sredozemskega morja je danes polno bolečih točk za francoske in angleške koristi. Španija ni več za Anglijo in Francijo nevtralen stražnik ob vhodu v Sredozemlje. Angleške trdnjave ob gibraltarski ožini nimajo več zavaranjih hrbtov, in v neposredni bližini te ožine imajo svoja pribežališča lahko tuje ladje in podmornice, ki morejo zapreti pot angleškim ladjam proti vzhodu in francoskim ladjam do severnoafriških kolonij. Pot okrog Afrike ima nevarno pot mimo Kanarskih otokov. Francija mora na svoji poti od doma proti svojim afriškim kolonijam mimo Balearov, kjer so na otoku Majoriki oporišča italijanskih ladij in zračnega brodogoja, ki lahko nadzorujejo ves promet Francije z Afriko. Med Sicilijo in afriškim obrežjem Tunisa ni več edini utrjeni otok angleška Malta. Skoraj na najožjem mestu gospodari močno utrjen italijanski otok Pantellaria, od koder ni niti sto kilometrov do obrmorskih mest francoskega Tunisa. Ob Tunisu je druga ožina Sredozemskega morja, ki je za gospodarja tega morja največje važnosti. Če bi postala Italija gospodar tuniškega ozemlja, potem ni nobenega dvoma več o tem, da je postal Sredozemsko morje dejansko »italijansko jezero«.

Naša blaginja

Železničarski »Glasnik« je z namenom, da pred zahteve železničarjev, da se zboljšajo njihove plače, zbral nekaj števil, ki zaslužijo, da si jih vsak Slovenec ogleda.

Slovenski železniški delavec zasluži mesečno največ 1.100 dinarjev. Temu nasproti stoji stvarnost, da znašajo pri nas najnujnejši izdatki za vzdrževanje štiricelanske družine najmanj 1.855 dinarjev na mesec. Potemtakem zasluži celo najboljše plačani del naših železničarjev najmanj 753 dinarjev premalo na mesec, da bi mogli vsaj skromno preživeti svojo družino.

»Glasnik« pa je poskrbel tudi za podatke, kakšen je položaj njihovih tovarišev v drugih državah, in na ta način omogočil primerjavo dohodkov in izdatkov, kakor tudi primerjavo primanjkljaja oziroma presežkov zaslužkov železničarjev v posameznih državah. Po »Glasniku« zasluži takšen železničar v Belgiji 2.544 dinarjev in njegovi nujni družinski izdatki znašajo 2.051 dinarjev. Presežek zaslužka, ki ga ta uslužbenec lahko porabi za izboljšanje oskrbe družine ali pa prihrani, znaša 513 dinarjev. Na Holandskem znaša zaslužek 2.855, nujni izdatki 1.888 in presežek 944 dinarjev; v Švici dohodek 2.900, izdatki 1.995, presežek 904 dinarjev. Celotno na Poljskem je položaj železničarja neprimerno ugodnejši, njegovi dohodki znašajo 1.714, izdatki pa le 1.245 in ima na ta način presežek 741 dinarjev.

V vseh navedenih in tudi drugih državah znašajo plače železničarjev ne samo toliko, kakor je najmanj potrebno za skromno vzdrževanje družine, temveč še nekaj več, kar pomeni, da morejo ti vsaj razmeroma človeško živeti. Temu nasproti zasluži naš železničar celo v najugodnejšem primeru 753 dinarjev premalo, da bi mogel v resnici s svojim zaslužkom vzdrževati svojo družino.

Razumljivo je zaradi tega, da odmevajo po Italiji pri vseh demonstracijah in manifestacijah klici po Tunisu. Razumljivo pa je še bolj, da je Italija, s temi klici zadela Francijo prav v živo. Italija, more ogražati Tunis tudi z vzhoda, s svoje kolonije Libija, kjer se je zadnja leta močno utrjevala. Z Libije more postati neprijetna tudi sosedna na desni — Egiptu. Egipt je točka, kjer se stikajo koristi vseh sil, ki morajo iz Evrope proti Vzhodu. Gospodar Egipta je danes tudi gospodar Sueškega prekopa. Razumljivo, da najbolj s tesnimi občutki gleda danes na sueški kanal Italija, odkar je zasedla Abesinijo in mora plačevati pri vseh voznih skozi prekop težke tisočake. Zato je že sporočila Angliji in Franciji, katere denarniki danes vodijo upravo sueškega prekopa, da zahteva primerno odločilno moč pri teh vratih bližnjega in daljnega Vzhoda. Pravi gospodarji teh vrat na Vzhod bi morali biti prav za prav domači Arabci. Zato nemir prihaja tudi nadnje. Za njihovimi hrbti se bje že dolga desetletja prikrita in zapletena bojna igra veselil, katere odmev so tudi sedanjí dolgotrajni upori Arabcev proti Judom v Palestini.

Bližajo se odločitve.

Vse te boleče točke ob bregovih Sredozemlja napovedujejo zadnji čas mrzlično odločitev. Italija še ni rekla razločne besede kaj zahteva in s čim se zadovolji. Kaj bo zahtevala od Francije in Anglije, da se bo čutila varno v tem svojem »italijanskem jezeru«? Spregovorilo je časopisje, govorila je ulica, nervoznost povzroča napeto pričakovanje kaj bo zahteval voditelj in ustvarjalec novega italijanskega imperija. Odkritje teh svojih diplomatskih kart je odložil, da se razjasni položaj v Španiji, kjer je državljanska vojna obenem tudi prikrita vojna proti Franciji in Angliji. Položaj v Španiji mora postati jase, da bo pritisk lahko močnejši in protipoteze oslajljene. Potem bodo padle na diplomatske mize tudi zahteve o reševanju bolnih mednarodnih točk ob Sredozemlju.

Zaveznik Italije na severu ni čakal, da Italija postavi pred francosko in angleško diplomacijo svoje mirovne pogoje za mir ob sredozemskih obrežjih. Povedal je, da pomeni vsaka vojna z Italijo tudi vojno z Nemčijo. Obenem pa je z vso vehemenco odprl zahteve Nemcev po polonijah in po udeležbi na svetovni trgovini.

Tako stojimo sedaj pred drugim težkim in nevarnim razpletom povojnih mednarodnih dogodkov. Anglija in Francija, ki sta za uvod v to težko diplomatsko igro še enkrat objavili svetu svoje trdno zavezništvo, bosta v prvi vrsti odločali o usodnih odločitvah. Neposredno bodo prizadete njune koristi, odločitve bodo daljnosežne za ves bodoči razvoj. Manjše države so že izigrane potisnjene v stran, čeprav bo razvoj dogodkov najusodnejši tudi zanje. Delovno ljudstvo pri teh odločitvah ne more do besed ene tu ne tam. Tudi za Slovence usodni in pomembni dnevi leže posredno v teh mednarodnih odločitvah. Spričo važnosti in daljnosežnosti dogodkov, je obsodbe potrebna lahkomišelnost, s katero mnogi obravnava današnja mednarodna vprašanja. Hočejo delati videz, da smo spravljani za varnim obzidjem, raz katerega lahko mirno gledamo, kako drugi igrajo nevarne igre.

Z.

tu. Zato je razumljivo, da je glede višine porabe najnujnejših hranil na posamejnega prebivalca naša država daleč za drugimi; kar se pa tiče porabe boljših ljudskih hranil, kot na primer sladkor, pa sploh ena med zadnjimi.

Vzroki vsega tega so precej jasno razvidni iz naših gornjih izvajanj in so kaj preprosti. Na eni strani vidimo premajhne dohodke, na drugi pa

nesorazmerno velike izdatke, s katerimi je obremenjen naš človek. Čisto razločno je razvidno, da se naša javna uprava še prav hudo razlikuje od uprav drugih držav, ki skušajo izboljšati blaginjo širokih ljudskih množic. Zato je pač razumljivo, da zahtevamo spremembe, posebno pa odpravo centralizma, ki se je izkazal popolnoma nesposobnega dobro upravljati državo. B.

Opazovalec

8. svečan 1. 1849

Letos 8. svečana je preteklo 90 let, kar je, kakor pravi dr. Slodnjak v »Neiztrohnjenem sreču«, bila Francetu Prešernu »dodeljena največja milost poleg rojstva. V svetlem plamenu je na mah zagorelo ubogo telo, samo srce je splavilo v roke večne matere«.

Tega dneva so se spomnili tudi dnevni časopisi, ki izhajajo pri nas, med njimi taki, ki imajo po svoji miselnosti s Prešernom le toliko skupnega, da so pisani slovenski, čeprav je še celo njih jezik malo podoben njegovemu jeziku.

France Prešeren gleda že 90 let iz višav na domovino in vidi, da so skržene njene meje skoraj za polovico, vidi pa še manj duš, ki bi jih obdržal njegov duh. Po nemarnem govoru o njem ljudje, ki so izdali čisto slovenstvo, ki ga je priklical France Prešeren, pa tudi ljudje, ki jim je slovenstvo le sredstvo, cilj pa pritlikava oblast.

Devetdeset let je preteklo, pa se še niso ničesar naučili od Prešerna. Tisti ljudje pri nas, ki jih je razsvetlil Prešernov duh in so njegovi verni učenci, so tam, kjer je bil France Prešeren, ko je še hodil po zemlji.

Bolj prav bi naredili tisti, ki za devetdesetletnico Prešernove smrti pisarijo pesniške sestavke, če bi povedali svojim ljudem nekaj takih Prešernovih misli, ki so v največjem nasprotju s tem, kar se godi današnji dan pri nas. Mogoče bi se jih kaj prijel, če pa ne, bi se vsaj zavedli svoje podpovprečnosti in pa tega, da še po devetdesetih letih po Prešernovi smrti še vedno zaradi njih velja deveta kitica njegove »Elegije svojim rojakom«:

»Kaj, da vedno še zakriva
zemljo našo temna noč,
kaj da slave ljubezniva
zarja Kranjcem ne napoč?«

Ker pa Prešernov duh živi, čeprav so njegovo ubogo telo že pred devetdesetimi leti »vzele v sebe zemlje moči« in nam govori iz višin, da »v sovražnike z oblakov rodu naj naša grešča grom« je zapoved Franceta Prešerna, da trdno varujemo, da se bo otreslo slovenstvo zunanje, a prav tako tudi notranje gnilobe, ki je še hujska kot prva, in bo vstalo v vsi čistosti in dobroti. Ta vera je edini Prešerna vredni spomin na njegovo rojstvo in smrt.

Slovenska »Glasbena akademija«

Res je, da nimajo ne Hrvači, seveda pa še veliko manj Srbi še približno ne takega izročila v glasbeni umetnosti kakor ga imamo Slovenci, ko je Slovenec Jakob Gallus (Petelin) že v drugi polovici 16. stoletja bil eden izmed največjih in vodilnih skladateljev v Evropi in je razmatal dotedani stari glasbeni sestavi. Središče Slovenije, Ljubljana je bila že drugo leto 18. stoletja znano glasbeno mesto v zahodni Evropi, ki je bila v Ljubljani ustanovljena l. 1702. »Academia philoharmonicorum« kot ena izmed prvih glasbenih združenj v zahodni Evropi, ko v Zagrebu še duha in sluha ni bilo o takih stvarih in je v Belgradu vladala še azijska Turčija. Ni da bi govorili o zanimanju samega Ludvika van Beethovna in Jožefa Haydna, pa tudi Franca Schuberta za Ljubljano. Središče slovenstva, Ljubljana, je imela v glasbeni zgodovini ime, ki ga današnji dan nima več, pa bi ga lahko imela, če bi živeli Slovenci v drugačnih razmerah. Slovenski glasbeniki in ljubitelji glasbene umetnosti so poskušali vse, da bi slovensko glasbo spravili spet do veljave, in so si z vsemi močmi prizadevali, da bi dobili v Ljubljani glasbeno visoko šolo in bilo je ustanovljeno celo društvo »Glasbena akademija« v ta namen, ko so v Belgradu, kjer ni tako rekoč nobenega glasbenega izročila, začeli misliti na glasbeno visoko šolo bolj zaradi zunanje reprezentacije kot zaradi notranje potrebe. Po prizadevanju slovenskih glasbenih krogov, ki so jih podpirali tudi Hrvatje, ki so imeli enaka prizadevanja, je prišel v državni proračun za l. 1958./59. sicer hudo skromen znesek tudi za glasbeno visoko šolo v Ljubljani in pa amandement, s katerim je bil pooblaščen minister za prosveto, da izda naredbo o ustanovitvi »Glasbene akademije« v Ljubljani in dopolnitvi glasbene visoke šole v Zagrebu. Do danes pa ni bila izdana taka naredba, čeprav bo preračunsko leto vsak čas preteklo in bo zapadel s pretekom preračuna za l. 1958./59. tudi že dovoljeni denar za glasbeno visoko šolo v Ljubljani, pa tudi pooblastilo, da se izda naredba o nji. So pri nas ljudje, ki izrabljajo tudi kulturna vprašanja za se, čeprav nimajo pojma o njih in ne narede v resnici zanje ničesar. Če se ne zgodi kaj

nepričakovanega, bo tudi slovenska »Glasbena akademija« ostala le samo beseda, kkor je ostalo toliko in toliko stvari pri nas. P a če tudi ne bi, bo zamujemo vsaj eno šolsko leto, kar bo čutilo učn osebje na sedanjem ljubljanskem konservatoriju in že čuti prav pošteno od meseca septembra lanskega leta naprej, pa tudi učenci in njih starši, ki plačujejo sedaj visoko učnino, ki bi jim je ne bilo treba plačevati, kakor je ne plačujejo v Zagrebu, kjer je glasbena visoka šola že dolgo, če bi bila že s septembrom lanskega leta ustanovljena tudi v Ljubljani glasbena visoka šola, kar bi bila lahko, če bi nekim ljudem res bilo kaj na stvari.

»Slovenec« za kritiko

Odkar je »Slovenec« povečal svoj obseg, prinaša poleg uvodnih člankov, navadno na tretji strani z mastnim tiskom in s črno črto obrobljen tako zvani idejni uvod, kjer skuša s svojega gladišča osvetliti razna verska in moralna vprašanja. 26. januarja pa je posvetil nekj misli tudi kritiki in umetnosti, ki jih v izveščku prinašamo: »Če kdaj, je treba danes med nami stroge in nepristranske kritike, ko kakor gobe po dežju rastejo čisto povprečni in več ali manj neuravnoteženi ljudje, ki hočejo vladati kraljstvu duhov, niso pa zato usposobljeni. Ni že vsako krotično predstavljanje kakšnih vprašanj in kompleksov umetnost, če manjka piscu inteligence, pripovednega daru in globokega dozora v bistvu stvari, kakor ni še likoven umetnik tisti, ki pod etiketo ekspresionizma posnema prave mojstre v najbolj divjem krotovičenju figur brez duše ali pa »riše« v slogu jamskega pračloveka bedaste obraze in položaje. Te vrste »umetnost«, ki se je zadnje čase z bolno samozavestjo razbohotila med nami in si lasti pravico, da bi imela brez paznje kritike in pod varstvom publike brez prave kulture in okusa dosegati cenene uspehe, se mora zavrniti v prave meje samo z objektivno kritiko strogega merila. Kritika bodi pravična, prizanesljiva pa ne sme biti, če ima opraviti samo z lažumetnostjo in po spretni reklami napihnjeno puhlostjo ali pa z laži znanstveno propagando.« Misli o umetnosti nam nekoliko že znano zvenijo, toda danes nas zanima predvse mkritika, kateri tudi »Slovenski dom« daje čimveč svojih kolon na razpolago. Kakor smo že večkrat dali »Slovenec« prav, tako mu moramo tudi danes iz vse svoje duše pritrditi. Kakor ponavadi pa bi tudi danes tem njegovim mislim dodali nekaj svojih. Do kritike, toda ne samo na ozkem področju literature in likovne umetnosti. Kritika je danes potrebna povsod. Raztegniti in nepristransko jo bi morali danes Slovenci izvajati nad vsem našim narodnim življenjem od gospodarstva, kulture, politike do našega narodnega in socialnega življenja. V zadnjih letih je svobodna kritika nekako umolknila. — Treba bi jo bilo poziviti in s tem se z vso dušo strinjamo s »Slovencem«. Treba bi jo bilo raztegniti na vse naše javno življenje, ne pa ostajati samo pri umetnosti in gledališču, kjer si javnost kljub temu še danes ni na jasnem, zakaj ni Drama proslavila Cankarjeve obletnice v decembru, kakor to zahteva ? ? ? ?

Mali zapiski

† Škof dr. Janez Francišek Gnidovec.

V Ljubljani je umrl 5. svečana t. l. dr. Janez Francišek Gnidovec, škof v Skoplju v 66. letu sta-

Najboljše šivalne stroje

ADLER

za dom in obrt ter posamezne dele ter kolesa kupite pri

PETELINC
LJUBLJANA

za vodo, blizu Prešernov. spomenika

Večletno jamstvo! — Pouk v umetnem vezenju brezplačen

rosti Bil je asketska in apostolska osebnost. Bil je od l. 1905. do l. 1919. ravnatelj škofijske gimnazije v Št. Vidu nad Ljubljano, ki je bila prvi popolnoma slovenski gimnazijski zavod. Dr. Gnidovec je ta zavod organiziral ter je skrbel za spisovanje in izdajanje slovenskih učnih knjig. Dogovarjal se je s tedanjim Slovenskim profesorskim društvom, zlasti z njegovim predsednikom dr. Jakobom Žmavcem za izdelavo potrebnih slovenskih knjig. Tako smo dobili Tomiškovsko Grško vademecum in Grško slovnico, Reisnerjevo Fiziko in Kemijo, Doklerjev Grški slovar itd. Tako si je pridobil velikih zaslug zraven rajkega nadškofa dr. A. B. Jegliča za slovensko srednje šolstvo. Pokopan je bil 6. svečana na pokopališču sv. Križa v Ljubljani in njegovo ime bo živelo tudi v zgodovini slovenskega šolstva.

»Samouprava« v vdruhem vetru

»Hrvatski dnevnik« od 9. t. m. piše:

Danes je prišla v Zagreb včerajšnja »Samouprava«. Ta številka ne prinaša niti »Rabošev« niti »Političnih zrcel« niti zbadanja pod naslovom »Iz dneva v dan«. Prav tako ne prinaša »Samouprava« v včerajšnji številki neresnih dopisov iz Zagreba, ki so bili takšni, da smo jih lahko navajali brez komentarja, ker jim je bil vsak komentar odveč. Pod režimom dr. Milana Stojadinovića je pisal ta uradni list vladne stranke tako, kakor ne piše niti eden resnejši, kaj šele odgovoren list. Vsekakor moramo priznati, če bo »Samouprava« prenehala s svojo navado, da postavlja vse stvari na glavo, da bomo zgubili enega pridnega brezplačnega delavca, ki se je tako pogosto javljal v stolpcih te naše politične strani.

Stiska je nravna, pa tudi kvarna.

»Katoliški tjednik«, glasilo sarajevskega škofa Šarića, je priobčilo dne 5. t. m. uvodnik pod naslovom »Obsede«. Sestavek se bavi s padanjem rojstev, ki zajema hudo tudi hrvaške kraje. Sestavek poudarja, da niso sami socialni vzroki iz zvali stiske družine, ampak tudi nravni:

Niso samo gospodarske razmere izzvale stiske zakona. Po naših mestih je na stotine ljudi z zagotovljenim obstankom, ki bi lahko ustanovili družino, pa nočejo. Imajo prevelike zahteve. Hočejo udobnosti in razkošja. In ostanejo rajši sami in samci.

A vendar vidi prav tako tudi stvarne, socialne vzroke tega pojava:

Zavarovane so posamezne, osebne pravice, a nihče se ne briga za celoto, za podstave družbe. Nešteto mladih ljudi ostaja brez bitne mogočnosti, ne da bi bili sami krivi. Eden ima preveč, a toliko drugih nima ničesar ali absolutno premalo. Ne morejo osnovati družine. Oropani so naravne pravice do zakona. Tako samci, kakor deklice, ki bi jim morale postati žene.

Urednik in izdajatelj: Vitko K. Musek, Ljubljana.

NOVA ZALOŽBA V LJUBLJANI R. Z. Z O. Z. KONGRESNI TRG

Priporoča

Ivana Cankarja zbrane spise

20 zvezkov z uvodi in opombami iz Cankarja

Ti spisi niso samo naš najboljši narodni tekst, ampak so najpogumnejša izpoved slovenskega duha.

Iz lastne založbe se še posebej priporočajo: F. S. Finžgarjevi zbrani spisi (8 zvezkov); Fr. Stelč, Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih; Stanko Vurnik, Uvod v glasbo; Jak. Kelemina, Literarna veda.

Poseben oddelek za pisarniške potrebščine